

## Piotr Bojarski

Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie  
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3166-0752>

***Rzeczpospolita niedoskonała. Dokumenty do historii buntu społecznego w latach 1930–1935, wstęp i opracowanie Piotr Cichoracki, Joanna Dufurat, Janusz Mierzwa, Piotr Ruciński, Wydawnictwo LTW, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Łomianki–Kraków 2019, ss. 392.***

W 2019 r. nakładem wydawnictwa LTW oraz Towarzystwa Wydawniczego „Historia Iagellonica” ukazał się niezwykle interesujący wybór źródeł odnoszących się do szeroko rozumianej problematyki niepokojów społecznych w II Rzeczypospolitej doby tzw. wielkiego kryzysu, który uwidocznił się w Polsce w latach 1930–1935. Opublikowane wydawnictwo źródłowe nierozzerwalnie łączy się z monografią pt. *Oblicza buntu społecznego w II Rzeczypospolitej doby Wielkiego Kryzysu (1930–1935). Uwarunkowania, skala, konsekwencje* autorstwa Piotra Cichorackiego, Joanny Dufurat i Janusza Mierzwyl<sup>1</sup>. Dokumenty zaprezentowane w omawianym zbiorze stanowią ważny element wyżej wymienionej publikacji.

Wyboru i edycji źródeł podjęli się doświadczeni badacze historii społecznej, politycznej i wojskowej II Rzeczypospolitej – Piotr Cichoracki i Joanna Dufurat z Uniwersytetu Wrocławskiego, Janusz Mierzwa z Uniwersytetu Jagiellońskiego i Piotr Ruciński – pracownik Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu. Ich wcześniejsze publikacje, wydane na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia, przyczyniły się do usunięcia wielu przysłowiowych „białych plam” w badaniach nad dziejami wewnętrznymi II Rzeczypospolitej<sup>2</sup>.

Opublikowany zbiór ma charakter pionierski. Niemniej jednak, jak zauważyli sami autorzy, dokumenty dotyczące podejmowanego przez nich tematu trafiały już do obiegu naukowego, m.in. w ramach niezwykle wartościowej serii dokumentów do dziejów

<sup>1</sup> P. Cichoracki, J. Dufurat, J. Mierzwa, *Oblicza buntu społecznego w II Rzeczypospolitej doby Wielkiego Kryzysu (1930–1935). Uwarunkowania, skala, konsekwencje*, Kraków 2019, ss. 634.

<sup>2</sup> Zob. np. P. Cichoracki, *Stołpce–Łowcza–Leśna 1924: II Rzeczpospolita wobec najpoważniejszych incydentów zbrojnych w województwach północno-wschodnich*, Łomianki 2012, ss. 353; idem, *Województwo poleskie. Z dziejów politycznych 1921–1939*, Łomianki 2014, ss. 488; J. Dufurat, *W służbie obozu marszałka Józefa Piłsudskiego: Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet (1928–1939)*, Kraków 2013, ss. 454; J. Mierzwa, *Starostowie Polski międzywojennej*, Kraków 2012, ss. 647; idem, *Słownik Biograficzny Starostów II Rzeczypospolitej*, t. 1, Łomianki 2018, ss. 528.

województw północno-wschodnich II Rzeczypospolitej, redagowanej przez Wojciecha Śleszyńskiego<sup>3</sup>.

Omawiany wybór źródeł składa się z 54 dokumentów, powstałych w latach 1930–1964 i zawiera wyłącznie materiał archiwalny. Cztery ostatnie to relacje odnoszące się do wydarzeń z okresu międzywojennego. Dwa z nich powstały w Londynie, w trakcie poszukiwania przez władze emigracyjne przyczyn „klęski wrześniowej”. Kolejne, to wspomnienia spisane już w okresie PRL. Większość dokumentów została wytworzona przez administrację państwową – urzędy wojewódzkie i starostwa. Uzupełniają je materiały Policji Państwowej szczebla wojewódzkiego i powiatowego oraz administracji niespolonej – sił zbrojnych, sądownictwa i aparatu skarbowego. Żałować należy, że z powodu zniszczenia w okresie II wojny światowej, w zbiorze nie znalazły się materiały autorstwa różnych środowisk politycznych. Spośród tej grupy reprezentowany jest jedynie ruch komunistyczny.

W tym miejscu warto podkreślić, że dokumenty publikowane w niniejszym tomie nie ograniczają się jedynie do niektórych terytoriów II Rzeczypospolitej, ale zawierają treści dotyczące całego jej obszaru. Bezspornie podnosi to wartość poznawczą publikacji i oznacza, że interesujący materiał znajdą w niej zarówno historycy przygotowujący opracowania syntetyczne, jak i badacze historii regionalnej. Nie sposób przy tym nie zauważyć odniesień do dzisiejszego województwa warmińsko-mazurskiego. Wśród źródeł znalazły się bowiem m.in. dokumenty dotyczące rozruchów bezrobotnych w Nowym Mieście Lubawskim z 9 stycznia 1931 r.

Do niewątpliwych atutów publikacji zaliczyć należy również fakt, że aż 23 dokumenty pochodzą z archiwów zagranicznych, położonych na terenie Białorusi, Ukrainy, Rosji i Wielkiej Brytanii. Autorzy słusznie uznali, że materiały znajdujące się za wschodnią granicą są szczególnie cenne. W tamtejszych archiwach przechowywane są bowiem niezwykle interesujące z punktu widzenia dziejów wewnętrznych II Rzeczypospolitej źródła, nieznanne i nieobecne w krajowym obiegu naukowym. Archiwalia z Białorusi i Ukrainy pozyskane zostały z placówek obwodowych, umiejscowionych w Iwano-Frankowsku, Lwowie, Łucku, Brześciu i Mołodecznie, do których dostęp, z różnych względów, często bywa ograniczony. Trudności w dotarciu do źródeł pozostających na terenach byłego Związku Radzieckiego doświadczyłem osobiście, stąd też nie dziwię się, że autorem publikacji szczególnie zależało na uwzględnieniu w niej właśnie tych materiałów.

Przy tej okazji warto także zaakcentować, że analizę omawianych źródeł ułatwia niezwykle przejrzysty sposób ich opracowania. W odróżnieniu od wielu publikacji o po-

<sup>3</sup> *Protokoły i raporty zebrań wojewodów i starostów – województwo wileńskie*, wstęp i oprac. naukowe: M. Szarejko, W. Śleszyński, Białystok–Kraków 2016, ss. 374 ; *Protokoły i raporty zebrań wojewodów i starostów-województwo nowogródzkie*, wstęp i oprac. naukowe: M. Szarejko, W. Śleszyński, Białystok-Kraków 2015, ss. 136; *Protokoły i raporty zebrań wojewodów i starostów – województwo poleskie*, wstęp i oprac. naukowe: W. Śleszyński, współpraca M. Szarejko, Kraków 2014, ss. 313.

dobnym charakterze, autorzy zbioru uniknęli „przeładowania” dokumentów nadmierną ilością rozbudowanych przypisów wyjaśniających. Te, które pojawiły się w publikacji, zawierają podstawowe informacje, odnoszące się do występujących w dokumentach osób, instytucji, organizacji społecznych i politycznych itp. W mojej ocenie, taki sposób konstrukcji odniesień nie stanowi problemu dla doświadczonych historyków, a tych, którzy dopiero podejmują badania, dotyczące historii Polski międzywojennej zainspiruje do wyszukania szczegółowych informacji. W niektórych przypadkach wystarczy sięgnąć do wcześniejszych opracowań, przygotowanych przez autorów omawianego zbioru.

Opublikowane dokumenty uwzględniają różne typy niepokojów społecznych, do których dochodziło w przyjętym w tytule przedziale czasowym. W odniesieniu do wsi był to zarówno sprzeciw wobec uiszczania danin na rzecz państwa, jak i niezgoda na zmiany w ustroju rolnym oraz próby zamachu na własność prywatną i państwową. Treści dotyczące miast uwzględniają m.in. strajki, nierozzerwalnie związane z pogarszającą się sytuacją w przemyśle i wystąpienia bezrobotnych. W opracowaniu znajdziemy także dokumenty, prezentujące reakcje władz na wystąpienia o charakterze zbrojnym.

Reasumując, wydawnictwo źródłowe pt. *Rzeczpospolita niedoskonała. Dokumenty do historii buntu społecznego w latach 1930–1935* to pozycja, z którą powinni zapoznać się badacze historii politycznej, społecznej i gospodarczej II Rzeczypospolitej. Jako historyka podejmującego wyżej wymienioną problematykę cieszy mnie, że takie opracowanie powstało. Ponadto zamieszczenie w omawianej publikacji dokumentów z 14 różnych archiwów, zarówno polskich, jak i zagranicznych stanowi niewątpliwą wartość dodaną zwłaszcza w czasie pandemii, która dotknęła także nasze środowisko, w znacznym stopniu utrudniając lub wręcz całkowicie uniemożliwiając prowadzenie kwerend w archiwach i bibliotekach naukowych.